

Serfőző Simon

Életem stációi

Az én szüleim eleve tanyán szerettek volna élni, s megélni két kezük földműves munkájából. Amikor összeházasodtak, azért járták az ország nagyobb városait, többek között Budapestet, Diósgyőrt, Szerencset, hogy a kőművesek mellett keresett pénzükön földet vegyenek Zagyvarékas határában. Apai nagyapám, aki a vasútnál is dolgozott, igaz hogy felajánlotta, ellakhatnak az istállóban, amire anyám egyértelmű választ adott: azt már nem! Lovakkal együtt ő nem alszik!

Nagyapám házában akkor még ott lakott apám két kisebb testvére is, sőt a legkisebb akkoriban született, amikor szüleim a lakodalmukat tartották. A kamrában dugták el, a mulatozás közben ki ne hallatsszon a sírása. Anyai nagyapám házánál is otthon élt még egy lány- és egy fiúgyermek. Szüleimnek ezért nem volt más választásuk, a saját lábukra kellett állniuk.

Azon az egy holdnyi földterületen, amit megvásároltak, hamarosan házépítésbe kezdtek. Csak előbb kutat kellett ásni, vályogot verni. Ám apámat ekkor katonának hívták be. Közben én megszülettem 1942 októberében. Anyámnak nem sok öröme telt bennem: hét hónapra, ledolgozott magzatként, koraszülöttként jöttem világra, kicsi súllyal – az ő szavaival élve: a két összetett tenyerében elfértem volna.

Apámat a katonaságtól hamarosan hazaengedték, folytatódott az építkezés, egy szoba, konyha, kamra, amire anyai nagyapám segítségével, aki értett az ácsmesterséghez, mielőbb tető került. Erre újra jött a behívóparancs, irány a keleti front! Anyám elmesélése szerint a házunkhoz közeli vasútvonalon egymást követték a háborúba tartó katonavonatok. Szerencsére apámat hazaengedték Nyetropetrovszk alól. Ám a hátráló németek nyomában nemsokára jöttek az oroszok, máig hallom, ahogy verték puskatussal a bejárati deszkaajtót.

Az a két orosz katonatiszt, akik házunk szobájából irányították a közelben átvonuló frontvonal egyik szakaszát, anyámtól tudom ezt is: rendesek voltak. Bozse moj, Bozse moj – mondogatták gyakran. Az viszont már az én emlékem, hogy amikor elmentek, azonnal megjelentek a zabrálók. (Oroszok, ukránok?) A szót szüleim szájából hallottam, s ösztö-

nösen éreztem, hogy az jót nem jelent. Amint a közelben feltűnt két-három katona, futottunk befelé a konyhába, bújtunk előlük, ahová a tudtunk. Fölforgatták a kamrát, szétdobáltak mindent a szekrényből, fiókokból, kerestek valamit, ki tudja milyen értékes ruhát, lábbelit. Kiabáltak, egymást lökdösték. Apámat lefektették a rossz sezlonra, arccal lefelé, s letakarták pokróccal, ne lássa, mit művelnek. Agyonlövik, ha megmozdul, fenyegették meg. Anyámmal – ha jövevények elől nem volt ideje elmenekülni otthonról – az ágy sarkába húzódva remegtünk. Amikor elmentek, jött a következő banda. Ugatta őket a kutya. Nem sokáig, mert végeztek vele. Kívüle jószágot a portán nem találtak, rég elvitték azokat, akik előttük dúlták fel az ólat, istállót**.** Job tvoju maty, káromkodtak, s az ajtót betámogatták karókkal, egyhamar ki ne tudjunk menni, nehogy kilessük, merre mennek, s az elöljáróiknak jelentsük viselt dolgaikat. Apám a kamra kis ablakán mászott ki, hogy a szabaddá tegye a kijárást.

Más alkalommal, mikor újra jöttek „a jómadarak", anyám sokszor a szalmakazalba vagy a határban télre kint maradt szárkúpok valamelyikébe bújt el. (Egyik alkalommal pedig a szomszédasszonnyal a vasút melletti bakterház pincéjébe húzódtak le.) Bárisnya, bárisnya, hajtogatták a jövevények. Apám a falu felé mutogatott, hogy oda ment, majd holnap jön haza. Leveles dohány mindig volt a háznál, azzal igyekezett lecsillapítani őket.

Évekkel később, ha rekviráló, adóbehajtó, békekölcsönt íratő ember közeledett az úton, ránk küldték a tanácsházáról, idejében észrevettük mindig. Azt kellett csak kitalálni, hogy mihozzánk vagy másokhoz kanyarodik először a biciklijével. Ha így, ha úgy történt, mindig volt időnk arra, hogy felkészüljünk a fogadására. Előfordult, hogy amikor bezárkóztunk, hiába zörgette az ajtót, s kiabálta, tudja, hogy itthon vagyunk. Majd előbújunk, s elkap bennünket, fenyegetőzött. De miből adtunk volna az államnak kölcsönpénzt, amikor egy fillérünk se volt, adót is miből fizessünk? Majd jövőre, amikor a felesben művelt földeknek lesz valami haszna. Várjon addig.

Menjen Rákosi Mátyáshoz, annál fenyegetőzzön! – mondogatta apám. Nagyon tudja hírelni, mennyire fejlődik az ország. Mi nem azt tapasztaltuk. A szüleim dolgoznak szakadásig, s azon az egy-két hold földön, amit sikerült megvenniük, csak tengődni tehet. A termés java beadásba kell, maradt, ami vetni kell, s annyi, hogy éhen ne haljunk.

De majd jönnek az amerikaiak, meg az angolok, mondogatták az emberek, akik a határból bejöttek a tanyába megitatni a lovaikat, vagy valamilyen szerszámot kérni tőlünk, majd azok megszabadítanak az oro-

szoktól, jóvátételtől, Rákosi pajtástól, visszaadják az eltagosított földeket, a kuláknak kikiáltott emberek visszakapják, amit elvettek tőlük, s hazamehetnek a városokból falukba, pusztai hodályokba deportáltak is. Tanyánk közelében például a kanálisárkot gazolták az erre a vidékre kitelepítettek egy része, nekem a közelükbe se szabad volt mennem, nehogy megtudjak bármit is róluk. Egy-két léggömb szállt el akkoriban a kertünk közelében, röpcédulákat szórt széjjel. S a Szabad Európa Rádió sutyorgott otthon az egyik rokon fiú által készített detektoros készülékből. Már akkor sokan tudták: mért is jönne megmentésünkre bárki is, amikor az oroszok útját épp a Nyugat egyengette egészen Berlinig. „El lettünk mi adva," „ne számítsunk mi senkire, csak magunkra", őriztem meg fejemben azokat a véleményeket, amiket akkoriban hallottam.

Mennyire igazuk volt! Példa rá 1956.

Három-négy éves koromtól kezdve napi feladatom volt, hogy a kanálisárkokban, vasút mellett, dűlőkön először egy, később két tehenet, s még egy-két kisborjút is kellett őriznem reggel hat–hét órától úgy kilenc–tíz óráig, délután pedig besötétedésig. A gyerek nem arra való, hogy ilyen semmi munkát ne lehessen rábízni, játszással töltse el a drága időt. Apám vélekedett így, amihez csatlakozott anyám is.

Ebben a foglalatoskodásomban akkor állt be változás, amikor elértem az iskolás kort, s elkezdhettem bejáró diákként az első osztályt Szolnokon. A Rékasi vasútállomás közelebb esett a tanyához, egyszerűbb volt felszállni a vonatra, mint begyalogolni a négy–öt kilométerre eső faluba. Magas lépcsős vonatkocsik voltak még akkor a mozdonyok után kötve, amikre alig tudtam felkapaszkodni. Mászva csak, négykézláb, mert a lépcsőre nem ért föl a lában, ráadásul a reggeli munkásvonaton, így hívtuk ezt a járatot, rengetegen voltak mindig, s a lábak között jutottam csak a kocsi belsejébe.

S nem csak az iskolatáskát kellet magam után húznom, anyám kosarat, szatyrot is a kezembe nyomott. Segítsek neki, mert ő meg a két kanna tejet vitte a vállára emelt horogfán. Meg amit még kértek tőle, tejfölt, túrót, tojást, s ennek a vonatra feljuttatása is a kettőnk feladata volt. Amikor mindezt széthordtuk anyámmal a vasútállomás közeli házakhoz, indulhattam az iskolába.

Testvérem nem lévén, itt már volt kikkel játszanom, időm is, mert nem egyszer igyekeztem lekésni a délutáni hazafelé induló vonatot, ne a jószágokat kelljen mindjárt kifelé hajtanom: hajtsa ki apám! S annak ellenére, hogy a vasútállomás környéki bombatölcsérekben, légópincékben a kisgyepi (Szolnok rámpán túli városszéle) iskolatársaimmal jól kirendetlenkedtem magam, jó tanulónak bizonyultam. Noha fél évig legalább ott-

hon feküdtem különböző gyermekbetegségekben, kanyaróban, bárányhimlőben, s a vörhenyt is elkaptam. Akkoriban tanultuk a betűket összeírni. Az év végi bizonyítványomban így is tiszta jeles volt beírva. Akárcsak a negyedik osztály végén is. Aminek az lett a következménye, hogy ebből az egyemeletes iskolából átirányítottak egy másik, orosz tagozatos iskolába, ahová a város különböző tanintézeteiben végzett negyedik osztályon túljutott eminens diákokat gyűjtötték össze. Nyilvánvalóan azzal a céllal, hogy emelt szintű oktatásban részesüljünk, az orosz nyelvtudásunk pedig kiemeljen bennünket az átlagból: a gimnáziumban, s az egyetemen majd, ha odajutunk, különösebb gond nélkül vegyük az akadályokat. Kiszemeltjei lettünk, s kiemeltjei is egyúttal egyfajta politikai akaratnak.

Mindezt persze az akkori 10–11 éves eszemmel aligha láthattam át, foghattam föl ésszel. Én csak azt éreztem, tudtam, hogy azt az iskolát, ahová odasodródtam, nem nekem találták ki. Régi osztálytársaimat, gyerkőc-barátaimat elveszítettem, el a megszokott környezetet, a tanító néniket, akik szeretettel vettek körül bennünket. Emitt egyszerre nyolc–tíz tanárt (így szólították magukat) kaptunk a „nyakunkba". S amikor vége volt az órának, azzal el is tűntek a tanári szobában, s majd csak másnap, harmadnap találkoztunk ismét velük. Nem ültek közénk, nem engedtek közelükbe, úgy viselkedtek, mit valami professzorok: kimérten, barátságtalanul – én legalábbis így éreztem, így emlékszem. Ráadásul minden nap tartottak egy vagy két oroszórát. Sulykolták belénk a tananyagot, amitől én eleve irtóztam. Emlékeztem a háborús időkre, kik dúlták föl nálunk a házat. Apám egy nagy gödörbe kik elől ásta el a kabátjainkat, a nagydunyhát, nehogy elvigyék azt is.

A tanárok kimért, távolságtartó, hideg magatartása mintha miránk, egy iskolába, egy osztályterembe összeterelt kisdiákokra is átszivárgott volna. Sehogyan sem találtuk a helyünket. Én különösen nem, aki ezek között az eddig ismeretlen, többnyire belvárosi gyerekek közt kisebbségi érzéssel is küszködtem.

Idegennek éreztem magam, nem közéjük valónak. Mint a falum határából, tanyáról Szolnokra bejáró kisdiák a városszéliekhez jobban illettem. Őket szoktam meg, velük egy nyelvet beszéltem: az utcagyerekek nyelvét. Emitt arra is hamarosan rá kellett döbbennem, hogy lemaradok a tanulásban, elakadok, mint szekér a sárban. Az ötödik osztály végén csak éppen hogy nem buktam meg. Hiába fogadkoztam, hogy jövőre összekapom magam, javítok a jegyeimen. Továbbra is az egyeseket, ketteseket gyűjtögettem az ellenőrző füzetembe. Négyesekről, ötösökről már el is feledkeztem, számomra nem léteztek. Az iskola igazgatója ekkor behívatta az édesanyámat, s azt tanácsolta neki, mielőtt osztály-

ismétlésre megbuknék, vigyen át egy másik iskolába, ahol hátha megállom a helyem. Náluk nincs sok keresnivalóm.

Végül is hálás lehetek a sorsnak, hogy az eltanácsoltatás útjára jutottam, mert egyrészt anyám szégyenszemre nem az előző tanintézetbe vitt vissza, másrészt egy olyan iskolát talált számomra, ahol a dermedtségemből hamarosan fölengedtem. Akikkel egy osztályban találtam magam, jobbára ugyanolyan sorsúak voltak, mint én. Születésük a város perifériájához kötötte őket: sokban nem különböztem tőlük. Ráadásul némi verekedést provokálva, hamarosan előkelő helyet vívtam ki magamnak, s mindjárt otthonosabban éreztem magam.

A tanárok közül is többen a szívemhez nőttek. Különösen, aki a magyar irodalmat tanította: Vajay Józsefnek hívták. Aki nem csak irodalomórákat tartott számunkra, hanem az adott témához kapcsolódó magyar történelmi eseményekre is felhívta a figyelmünket: a honvédő harcokra, hősies kiállásokra, hazaszeretetre. Az akkori ideológia parancsaira nem sokat adott. Nem részesültünk kettős nevelésben – nála nem! –: az óráin mást hallottunk volna, mint otthon a szüleinktől. Az iránta megnyilvánuló megbecsülés jeleként, amint később megtudtam, 1956-ban a szolnoki pedagógus munkástanács elnökévé is megválasztották.

Azután irredentizmussal vádolták meg.

Mi történt vagy történik a faluban, a tanyákon a szüleim egymás közti beszélgetéseiből, s a vonatokon, várótermekben hallottakból, mindent megtudhattam, a lényeget legalább is. Kik voltak azok, akik a mások házába fészkelték be magukat. Kik azok, akiknek földet osztottak, majd várták a sült galambot. Rájöttek sokára, hogy a juttatott földet meg is kellene művelni. De ahhoz szerszám kellett volna, s szorgalom. Sokan közülük egyikkel se rendelkeztek. A legelső adódó alkalommal téeszcsékbe szerveződtek: a mások földjét sajátították ki. Lehetőséget kaptak rá: parancsoljanak, ami ha az övék, ha nem, el lehet venni. Csatlakozók is akadtak, akik jobbnak látták társulni hozzájuk. Mintha megsejtették volna, az egyéni gazdálkodásnak befellegzik. Látták, hogy a kulákoknak kikiáltott megalázottakkal mit művelnek a hatalom emberei. Nem akartak az ő sorsukra jutni. Előbb-utóbb sorra jönnek a kisebb gazdák is – sokat nem tévedtek.

A kanálison túli határrészen húzódó egy holdnyi földünket ekkoriban tagosította be a faluban elsőként megalakuló tszcs. Amikor erről megküldték az értesítést, anyám az egyik fa tövébe roskadt le, öklével verte a földet, ott átkozódott, hogy mind a két kezük száradjon le azoknak, akik ezt tették velünk. Ők azért inukszakadtáig megdolgoztak, apámmal együtt éjszakára az építkezéseken még késő ősszel is az üres

cementes zsákokon húzták meg magukat, albérletre ne kelljen pénzt kiadniuk. A kenyeret is megvonták a szájuktól, ezek meg képesek beleülni a máséba! Verje meg őket az Isten, nyomorodjon meg mind ahányan vannak!

Majd adnak helyette csereföldet – igyekezett vigasztani apám.

Nekem ne akarjanak csereföldet adni, nekem azt adják vissza, mi a miénk! – replikázott anyám.

A forradalom után legalább egy-másfél hónapig nem kellett iskolába menni. Szabadidőmben, ülve a kemencepadkán, az anyám vásárolta könyveket olvasgattam. A faluba bicikliztem csak be egy vagy két alkalommal boltba, esetleg a kútra artézi vízért. S Vajay tanár úr biztatására a helyi könyvtárba is betértem, ahonnan különféle olvasnivalókat vittem haza. Útközben elborzadva láttam a tankok által „felszántott" kövesutat, éjszaka lövéseket lehetett távolról hallani, a tanya belerettent. A különböző szóbeszédből nem volt nehéz megtudnom, kik menekültek el otthonról, néhány állítólag keresztül Zagyván, ki tudja hova. Akik aztán az orosz tankok térülése-fordulása után, nagy hanggal jöttek vissza, fenyegetőztek. Néhány falubeli embert el is vitettek, napokig vallatták őket. A vallatószobákban min mentek keresztül, nem beszéltek róla.

Gimnáziumba ugyancsak a magyartanárom ösztönzésére iratkoztam be. Bár ne tettem volna! Sehol úgy még nem szégyenültem meg, mint ebben az iskolában. Év végén két tantárgyból is megbuktam, magyarból is csak kettesem volt. Vigasztalt, hogy a Szolnok megyei Néplapban a beküldött novellámat közlésre elfogadták. Két út közül választhattam: az egyik volt az irodalomban történő megkapaszkodásom lehetősége – hiszen ekkoriban már írtam verseket, elbeszéléseket vegyesen –, a másik pedig az otthonmaradásom a tanyán.

Ahonnan elejétől fogva mindenki csak menekülésre biztatott: ami itt várna rám, jobb, ha nem tudom meg. Különben is, hamarosan traktorokat eresztenek a tanyáknak, mit keresnek azok odakint? Be kell szántani mind! Anyám az udvaron fogadkozott: úgy nyúljon bárki a házhoz, hogy a vasvillával szúrja keresztül! Élve nem megy ki a portáról. – Majd adnának neked vasvillát, mondott ellent apám –, úgy megy az, azt hiszed. El lesz intézve a mi sorsunk, gondoskodnak róla. – Tehetetlenségében más mit mondott volna! Nem értettem egyet apám álláspontjával, de az anyáméval sem: vérfürdőt rendezzen a háznál.

Te majd mész a téeszcsébe – szúrt aztán felém apám a szemével. – Nem is kell messze menned. Csak át kell lépni a kanálisárkon, ott vannak a téesz-hodályok, a faluból oda hordták ki a teheneket, lovakat, lehet ganajozni alóluk. A sikertelenségemért apám anyámat okolta: kellett neki könyve-

ket venni, hogy azokat olvassam, mintha itthon nem lett volna munka. Én meg az olvasással töltöttem a drága időt, léhűtőt nevelt belőlem. Kudícot!

Szorult helyzetemből végül is anyám mentett ki. Amivel egyúttal menteni igyekezett magát is. Egyik nap azzal jött haza a faluból, hogy találkozott valamelyik rokon asszonnyal, aki elmesélte neki, hogy az ő fia Pesten dolgozik, hetente jár föl vonattal, a hét végét tölti csak itthon. Van ott egy ismerősük, aki már nem is egy falubéli gyereket beprotezsált abba a bizonyos újpesti gyárba, ahol segédmunkásként alkalmazzák, de hamarosan betanítják valamilyen munkára, s szakmunkás lesz belőle.

Több se kellett anyámnak, jött nagy örömmel hazafelé, hogy na, fiam, mit szólsz hozzá? Lenne számodra munkahely, mégpedig Pesten. El lesz intézve, hogy fölvegyenek dolgozni. Láthatod, megy innen mindenki, amerre lát. Itt nincs jövő, csak a kilátástalanság. Majd találsz magadnak albérletet, ha már fönt leszel. Találtam: lópokrócos ágyat, s olyan idegenséget, amilyet még sohasem éreztem.

Az segített talpon maradnom, hogy egy év után, akár csak a rokon fiú, én is betanított munkás lettem. Azután, hogy az 1961-ben induló Új Írás folyóiratban Váci Mihály, és Farkas László jóvoltából több verssel is bemutatkozhattam. Sőt, hamarosan újságírónak szegődtem el Szolnokon annál a megyei lapnál, ahol annak idején az első novellámat közlése elfogadták. Három hónap múlva azonban besoroztak katonának, hiába kezdtem újra gimnáziumba járni (esti tagozatra) a földön találtam magam újra.

A szüleimnek ekkorra odaveszett mind a nyolc hold földje, amit az évek során összegürcöltek: odaadták az államnak, csak ezért se a téesznek. Nem néztek ki abból semmi jót. Különben is: ők a maguk gazdájának akartak maradni. S tőlük ne vigyék el a jószágokat, a közös istállókban bőgjenek éhesen, álljanak térdig a ganajban, idegenek verjék őket vasvillával. A szövetkezetbe se léptek be, bár apám dolgozni se mehetett el. Az indoklásban az állt, hogy az államnak leadott földjeinkért a helyébe cserébe kapott ingatlannak, ami sose volt felszántva, nyár végégig víz állt rajta, nem biztosított a megművelése.

Az illetékesek azt akarták elérni, hogy csak nekik lehessen igazuk! Apámmal még jobban megkeserítsék az életet, ne hepciáskodhasson! Két év múlva sikerült csak elhelyezkednie kubikus munkára Szolnokon. Ott kezdhette újra a segédmunkáséletet, ahol valamikor abbahagyta – ötvenévesen. Mindenéből kifosztva.

A sorkatonaságtól történő leszerelésem után szerettem volna a Szolnok megyei Néplaphoz visszamenni dolgozni, csak hogy arra már nem számíthattam. Az Új Írás folyóiratban 1965-ben megjelent *Fizetség* című

versemben – *Az arcunk az ég* című kötetemben *Hazagondoltok* címmel tettem közzé –, a munkásszállókat új nyomortanyáknak írtam le, amit a Népszava glosszaírója elfogadhatatlannak tartott, s elhatárolódott a vers mondanivalójától az Új Írásban a versre reflektáló cikk szerzője is. Ezek a hírek természetesen eljutottak a Szolnoki megyei Néplap szerkesztőségébe, aminek következtében az újságírói lehetőségek előttem bezáródtak.

Az irányt ekkor vettem Miskolc felé. Különféle szerkesztőségeket felkereső levelemre ugyanis onnan kaptam biztató választ. Bár ide sem újságíróként kellettem, hanem aki külsősként a Napjaink irodalmi folyóirathoz köthető lesz. Elsőként a képzőművészek helyi csoportjánál kaptam titkári munkát, majd hamarosan a városi tanács művelődési osztálya bízott meg a perecesi, valamint a diósgyőri munkásszállásokon történő kulturális munka felügyeletével. A helyzetjelentéseim nem nyerték meg túlságosan a feletteseim tetszést, mert a munkámat hamarosan megköszönték. Kiss Ferenc irodalomtörténész biztatására ekkor döntött úgy Gulyás Mihály, a Napjaink folyóirat akkori főszerkesztője, hogy Kabdebó Lóránttól én vegyem át a versrovat vezetését, aminek fejében kapok némi tiszteletdíjat, s ő pedig a kritikai rovatot viszi tovább. Azt tapasztalhatta ugyanis, hogy gyakorta megfordulok a szerkesztőségben, s a versrovatot, mintha már munkatársa lettem volna a lapnak, saját szakállamra elkezdem szervezni. Ami annyiból volt igaz, hogy levelet írtam Ratkó Józsefnek, őt tartottam a hozzám legközelebb álló költőnek, küldene nekem verset, s én majd igyekszem elhelyezni a folyóiratban. Küldött is hamarosan, és én boldogan mutattam Kabdebó Lórántnak, hogy ezt a verset olvassa el! Nézze meg mennyivel más ez, mint azok a versek, mint amelyek az ő jóváhagyásával kerülnek közlésre. Ekkortól kezdődött a folyóiratnak az a korszaka, amikortól a Hetek néven közismert költői csoportra fölfigyelt az irodalmi közvélemény. Kabdebó Lóránt volt az is, aki Hetek névre elkeresztelt bennünket – Ágh Istvánt, Bella Istvánt, Buda Ferencet, Kalász Lászlót, Raffai Saroltát, Ratkó Józsefet s engemet, – s törekedett arra, hogy meghívja ezt a hét költőt író-olvasó találkozókra Miskolcra, Edelénybe, Mezőkövesdre azzal a céllal, hogy összeismertessen egymással bennünket. Verseinken keresztül tudtuk ki kicsoda, de személyesen volt, aki a másikkal még sohasem találkozott. Kettőnk kivételével mindegyikünk vidéken élt, szerte az országban. Ellentétben a Kilencek költőivel, akiket szintén igyekeztem megnyeri a Napjaink részére, valamennyien Budapesten éltek, ott járták az egyetemet, s szervezték költői csoporttá magukat. Figyelemmel kísértem, rajtjuk kívül kik bontogatják még szárnyukat vidéken, kik a fővárosban,

s a határokon túl. Örültem bárki jelentkezésének, akiben tehetséget éreztem, s főleg ha a vidéki Magyarországról voltak híradással.

Első feleségemet, aki szintén szülőfalum határában, tanyán született – akkor már jó néhány éve ismertük egymást –, arra biztattam, hogy jöjjön utánam Miskolcra, s előbb-utóbb majd csak lakáshoz jutunk, talán nem kell évekig albérletben lakni, én abban éltem már eleget: Budapesten négy évig, a katonaságnál huszonhét hónapot, ha nem is albérletben – annál is rosszabb körülmények között ki tudja hány sorstársammal együtt egy körletben – emeletes vaságyakon.

Miután titokban összeköltöztünk, kettesben jártunk vissza látogatóba a szüleinkhez, ő az egyik tanyára, a Zagyván túlra, vagyis Túlátra, a Csanálosi részre, ahogy azt a határrészt a falusi emberek mondják, én pedig a vasúton túl, a Havasoknak nevezett határ felé vettem az irányt.

A versek mellett ekkoriban kezdtem irodalmi igénnyel riportokat is írni, az otthoni változások után kutatva, mi történt a hatvanas évek utáni falusi világban, az akkori felforgatott időket miként vészelték át az otthon maradottaink? A riportok után három drámát is írtam ezekről az évekről. Kettőt közülük a Miskolci Nemzeti Színházban mutattak be. Majd szülőfalum felkérésére a település fél évszázadának viszontagságos történelméről írtam egy eseményjátékot, egy másikat pedig az ezeréves jubileum alkalmára, a különböző korok kihívásait bemutatva Szent István királytól napjainkig. Mindkettőt – Csikos Sándor, a debreceni színház művészének, valamint feleségének kivételével – a helyi lakosok adták elő.

A szüleim ennek előtte már készültek beköltözni a faluba, beletörődtek, hogy a tanyáról menniük kell. Énrám már nem számíthatnak, elszármaztam innen. A közelben nincs se bolt, se orvos, mi lesz velük, ha lebetegszenek? Már csak ők laknak egyedül a faluhatárban, másik tanya már nincs se közel, se távol. Azokat időközben eltirhították a barázdák, dűlők mellől. Belátták a szüleim, vége annak, ami volt. Amire ők maguk jöttek rá, nem más kényszerítette rájuk.

A kényszerrel már jóval előbb találkoztak. Egyszer ugyanis, anyám a tejhordásból hazaérve Szolnokról, azt vette észre, hogy idegenek ólálkodnak a tanya körül, rendőr is van velük. Azt a területet mérték ki éppen, ház sarkától a szalmakazalig, amennyi ezen túl már a téeszhez tartozik, tovább már nem a szüleim birtoka. S hiába húzta ki anyám a levert karókat, s hajította el, megfenyegették, hogy visszateszi azt még maga, amire azért nem került sor, mert jöttek nem sokára a traktorok, s méteres mély barázdát szántottak a tanya köré, kijáratot se hagytak. Lehetett gyalogolni keresztül a szántásokon. Jó hogy nem szabtak ki érte büntetést. Megtehették volna. A maradék gyümölcsöst pedig permetező repülő-

gépek szórtak le vegyszerrel, hogy minden fa kipusztult, nem termett rajtuk semmi, ki lehetett mindet gyökerestől húzgálni.

Az új ház alapjait én is ástam, Balla sógor gumiskerekű kocsijával a Zagyva kubikgödreiből a vályogot én is hordtam. Szüleim az új ház mellé a tanyán lebontott istállót, majd az ólat, nyári konyhát a faluban ismét felépítették. A jószágoknak legyen helyük. Jó nagy telket vásároltak, a szalma-szár-szénakazlakat, amikre szerettek volna továbbra is alkut kötni a téesz vezetőivel, ahogy azt tették az utóbbi években, tudják majd hova lepakolni. Veteményezni is tudjanak hova. Úgy szerettek volna élni továbbra is, mint a tanyán. Csak hogy a falusi árok nem a kinti kanális volt. Az utca sem a kinti dűlő, amelyen a teheneket legeltetni lehetett volna. Elbúcsúzhattak attól a világtól.

Mire mindezzel készen voltak, az épületeket is körben kimeszelték, állíthatták a ponyvás sátort, készülhettek a lagzira. A lányt, akivel már évek óta együtt éltem, feleségemül vettem, hivatalossá téve a kapcsolatunkat. S „a mulatság nem maradhat el". Ellent nem mondhattam. Pénzünk nem lévén, leendő feleségem saját kezével, tűvel, cérnával varrta meg a menyasszonyi ruhát. Senki nem mondta volna meg, hogy az nem az ő munkája. Varrógépet a menyasszony-táncból összegyűlt pénzből tudtunk később vásárolni.

Ekkor már nem csak apám, hamarosan anyám is munkát vállalt Szolnokon, bérházak lépcsőházait takarította. Nyugdíjat kap majd, ha megéri – bizakodott.

Amikor a feleségemmel elkerültünk az albérletünkből, nyugodtak meg végleg a szüleim: „tőlünk elvették a földeket, lett belőle nektek lakás". Gulyás Mihály közbenjárására a Miskolci Tanács jóvoltából, teszem hozzá. Mindegy hogy milyen lakás volt. A szobát, ahová a háború idején az oroszok lovakat kötöttek be, egyik „barátom" segítségével, akiről érdekes dolgok derültek ki később, a feleségemmel együtt lakhatóvá tettük. Az előttünk lakóknak jó volt úgy is, ahogy volt. Ide született az egyik, majd a másik gyermekünk is.

Apám ekkorra megnyugvással vette tudomásul, hogy az irodalomnak adtam a fejem. Anyám büszke volt rám. De inkább szeretett volna az lenni. Mikor megtudtam, miket mond rólam a faluban: költő lett a fiából, szelíden megdorgáltam, nem kell azt senkinek se mondani. Hiszen, ki tudja, mit gondolnak majd rólam… Aminek nincs közvetlen, azonnali haszna, nem sokba veszik.

Időközben a Napjaink folyóirat éléről a Népszabadság hathatós támadásának hatására leváltották Gulyás Mihályt a vidék elnéptelenedésének okait vizsgáló írásai miatt. Pontosabban ő maga mondott le posztjá-

ról, megelőzve a pártbizottság ilyen irányuló döntését. Papp Lajos költőt nevezték ki a helyére. Áldatlan állapotok következtek, megszorítások, belső viszályok.

Legjobb szerzőit ebben az időben veszítette el a folyóirat.

Bérese, percentes cselédje voltam a rendszernek, s én elejétől fogva igyekeztem szembehelyezkedni vele. S ha bérese, percentes cselédje is, ugyanakkor megfigyeltje is, III/III-as ügynökökkel körülvéve, tudtam meg később. (A Történeti Hivatal iratából.) Amire hiába figyelmeztetett a feleségem, nem hallgattam rá. Nem akartam elhinni, hogy ilyen emberek létezhetnek, hisz segítőjük voltam, barátjuknak képzeltem magam.

Feleségemmel elfajuló vitákba bonyolódtunk, nem elhanyagolhatóan az anyagi körülményeink miatt is, aminek évek múlva válás lett a vége. Közben a hatalom arra készült, hogy alkalom adtán lecsapjon rám. Főleg azután, hogy jó néhányszor megfordultam Lakiteleken. Ha tartottam is attól, hogy aminek részese vagyok, annak következményei lehetnek, fordultam volna vissza? Politikusi pályára viszont nem kívántam lépni, messze elkerültem annak lehetőségét is.

Néhányszor elmarasztaló figyelmeztetésben részesült a szerkesztőség, tehát én is, retorzió azonban nem került szóba. De a gyanú, hogy a hatalom számára bizonyíthatóan elfogadhatatlan utakat járok, szorosan a nyomomba szegődött. A következő alkalommal, amikor újból Lakiteleken jártam, már raportra kellett mennem: válasszak, továbbra is a Napjainknál akarok-e dolgozni, vagy az akkori ellenzékiekkel tartok. Ez már nem figyelmeztetés, hanem nyílt fenyegetés volt. Végül is a fenyegetőzők sokra nem mentek velem. S az állásomból se csaptak el. Már nem volt rá idejük. Esetleg előrelátók voltak, megérzői jó előre a rendszerváltozásnak, s meggondolták magukat: futni hagytak.

Sőt, a Megyei Tanács, megszűntetve a Napjainkat, a megalakítandó új folyóirat, a Holnap vezetését bízta rám, ráadásul alapítványi háttérrel, amiben nem csak a folyóirat kiadása szerepelt, hanem a Felsőmagyarország Kiadó létrehozásának lehetősége is. Hiszen a Napjaink versrovatának vezetése mellett közösen a Megyei Tanács Művelődési Osztálya és az Észak-Magyaroroszág Írócsoport jóváhagyásával, amelynek titkárának is megválasztott a helyi íróközösség, hamarosan a Miskolcon, s megyében élő alkotók könyveinek kiadására is vállalakoztam. Ezt megelőzően jelent meg többek között az *Ének megmarad* című antológia a Hetek alkotóinak verseivel – a Megyei Könyvtár nyomdájában, egyúttal gondozásában is, amelyet Zimonyi Zoltán állított össze.

A felállítandó új szerkesztőség tagjait úgy válogattam össze, hogy abban határon túliak is helyet kapjanak: Kassáról, Kárpátaljáról, Erdély-

ből. Azt szerettem volna, hogy a Holnap ne csak a hazai irodalom közvetítője legyen, hanem a Felvidéken Kárpátalján, Erdélyben élő alkotóké is. S az ottani zenei–képzőművészeti–színházi életről ugyanúgy értesülhessenek az olvasók, mint a határon belüliekről. Az egész régióra kiterjedő irodalmi, művészeti és társadalmi folyóiratot kívántam szerkeszteni, a hazai értékekre is figyelemmel, irányzatoktól függetlenül.

Szerkesztőtársaim közül azonban néhányuknak homlokegyenest más véleménye volt a lap jövőjét illetően. „MB II-es" folyóirat jelenjen meg az olvasótábor növelése érdekében, szólt az érvelés. S ez elfogadhatatlan volt számomra. Akárcsak a határon túli szerkesztőtársak jelenlétének kifogásolása, akik közül az egyik a stüszi-vadász gúnynevet is megkapta. Egyáltalán, mit keresnek ezek a lapnál? S az irányvonal is túl népi. Liberális folyóiratot kell előállítani! Végül az ádáz vitákat feloldandó, a kuratórium leváltott a Holnap élérő, új folyóirat jött létre, új névvel, új szerkesztői felállással. Amiben még kaptam feladatot, ha nem is sokáig. Az ekkor már Új Holnap néven szereplő lapot Kabdebó Lóránt a szűkös anyagi lehetőségekre hivatkozva, kivitte a Miskolci Egyetemre, nekem pedig felmondott.

A rövid életű Budapesten szerkesztett Magyar Élet című nemzetpolitikai folyóirat hívott meg munkatársnak, ahol Medvigy Endrével és Beke Györggyel dolgozhattam együtt. Ezt követően már csak a Felsőmagyarország Kiadó működtetése maradt feladatomul. Eleinte 5–10 kiadvány jelent meg, majd hamarosan felszaporodott az évi 20–25 könyvre. Külső szerkesztőként segítette munkámat Pécsi Györgyi, aki a Vízjel sorozatot szerkesztette, a Felsőmagyarországi Minerva, s a Felföldi Kincsestár sorozatot pedig Kiss Gy. Csaba. A húsz év alatt, amíg a kiadót irányítottam, 450 könyvnél is több jelent meg. Néhány klasszikus írón kívül elsősorban azoktól a szerzőktől, akik már a Napjaink, majd a Holnap szerzőgárdájához is tartoztak.

Legnagyobb veszteségem ebben az időben édesanyám elhalálozása volt, aki combnyaktöréssel került a szolnoki Hetényi Kórházba. Ahol az orvosok nagyobb kárt tettek benne, mint amilyet az elesésével ő okozott magának. Olyan hosszúságú vasrudat helyeztek el a lábában, hogy a térdénél két centivel kitüremkedett a húsból. Hogy fájhatott az neki! Panasszal kihez fordulhattam volna? Azokhoz az orvosokhoz, akik ezt tették vele? Hiába érte meg a rendszerváltozást, s a földeknek, amiket annyira szeretett volna visszakapni, már nem tudott örülni. Pedig több hektár került megosztva az ő, az apám, valamint az én, s az unokák nevére, mint amennyit az államak odaadtak: már nem tudtak mit kez-

deni vele. Kiadták haszonbérbe a vállalkozó újgazdáknak. Akik hamarosan meg is vásárolták maguknak.

Minden odaveszett: a tanya, a föld, a jószágok.

S ezzel egy időben kiüresedtek a falvak istállói, s maradtak megműveletlenül a hátsó kertek is: már nem volt érdemes mit termeli bennük. Olcsóbb volt a nyugati termékeket a boltban megvásárolni.

(Ekkoriban történt – privatizálás címén – az ország vas- és cukorgyárainak, különböző üzemeinek sorozatos bezárása is.)

Édesanyám hamarosan bekövetkező halálát édesapám nyolc évvel élte túl. Igyekeztem, amennyire tudtam, gondoskodni róla Amennyire tudtam, mert sokszor, talán súlyosabb egészségi állapotban voltam, mint ő, hetekig feküdtem magas lázzal Zagyvarékason, marékszámra szedve a felírt gyógyszereket, s nyomkodva magamba a vérhígító injekciókat. Egyik alkalommal, amikor a leendő második feleségem is velem volt, bemutattam őt apámnak, aki magához intette a betegágyához: – Gyere csak ide, kislányom, hadd nézzelek meg! S ültében magához ölelte, próbálta volna kifürkészni az arcát, de az nem igen sikerülhetett neki, hiszen a szemén elhatalmasodó zöldhályog miatt ekkor már szinte semmit nem látott. Édesanyám után hamarosan el kellett tőle is búcsúznom. Temetésén ott voltak a rokonokon, utcabeli ismerősökön kívül barátaim: Móricz Imre, Móricz Zsigmondnak Litkei Ezsébettől született fia, azután Kocsis István, s Ágh István, aki mintha az utolsó paraszt temetésén vett volna részt, írta valamelyik visszaemlékezésében.

Ráadásul néhány évvel ezután az első és a második feleségemet is elveszítettem, akik segítettek a könyvkiadáshoz tartozó nem is olyan elhanyagolható aprómunka elvégzésében. Az 1980 óta tartó állandó orvosi felügyeletet igénylő betegségem miatt, mikor már sem a miskolci, sem az egri kórházban nem tudtak rajtam segíteni, az egyik vizsgáló orvos keresztet vetett rám, mondván, az ilyen betegek gyógyítására ők nincsenek berendezkedve. (A vörösvértest számom kritikus szint alá csökkenését kellett volna megállítani. Harmadnapra újra kórházba is kerültem.) Második feleségemmel ekkor költöztünk Budapestre. Az ő ismerősei révén jutottam olyan gyógykezelésekhez, amelyek engem megmentettek, az ő váratlanul jelentkező daganatos betegségével szemben azonban tehetetlenek bizonyultak az orvosok. *(Búcsúírás* című ténynovellában beszéltem el kálvária-járásunkat kórházaktól kórházakig.) Egyetlen felnőtt fiúgyermeke útját – amennyire igényt tart rá – természetesen figyelemmel kísérem.

Zagyvarékasra ma is rendszeresen hazajárok, gondozva, s lakva is a szüleimtől rám maradt házat. Ez mellett verseket írok, s prózai munká-

kat, amelyek elsősorban a magam s az annak idején a tanyákról, falvakból városokba, ipari központokba kényszerített széles néprétegek sorsát mondják el. S mindazokét, akiknek indulatait, észjárását a legjobban ismerem. Rajtuk keresztül a múltunkat, ragaszkodásukat ehhez a hazához, önmaguk megőrzéséhez. Úgy érzem, szüleim szorgalma él tovább bennem. S az az eltökélt szándék, hogy amit ők tettek a maguk melletti kiállásukkal, én az ártó szándékokat ugyanúgy távol tartva, a jövőnek ezt a jobb sorsra érdemes világot, amennyire tőlem telik, szavaim erejével vigyázzam.